

NAGRAJENKI IZ LOŠKE DOLINE

Na Ptuj že tretje desetletje organizirajo prireditev Dobrote slovenskih kmetij, kjer pridelovalci ponudijo v pokušino strokovnjakom in občinstvu svoja vina, mesnine, mlečne izdelke, izdelke iz sadja in zelenjave (sokove, marmelade, kompote, žgane pijače), kruh, pecivo in podobno. Letos se je ta tradicionalna prireditev odvijala v nedeljo, 23. maja, in spet navdušila številne obiskovalce. Kot vsa leta doslej jo je organizirala Kmetijska svetovalna služba RS, ki deluje pod okriljem Kmetijsko gozdarske zbornice. Razstavljenih je bilo 1178 najrazličnejših dobrot in mnoge od njih so bile tudi nagrajene.

Ne vem, ali so Notranjci od vsega začetka sodelovali na tej prireditvi, znano mi je le, da je bila letos drugič tam zastopana tudi Loška dolina. Še več: dobrote iz Loške doline, točneje iz Iga vasi so dobile tudi

odličja: lani in letos Ana Zakrajšek s kmetije Pri Kosmačevih za svoj kruh (lani srebrno za pisani kruh, letos bronasto medaljo za krompirjev kruh), letos pa tudi Zalka Kranjc za svojo sladko skuto, ki je v vseh kategorijah (okus, vonj, videz, čvrstost, barva) dobila najvišje možno število točk. Pri Pavlovih že vrsto let redijo krave molznice ter prodajajo mleko, zadnje čase pa tudi skuto. To priznanje je potrditev, da so na pravi poti, pa tudi vzpodbuda k vztrajanju tudi takrat, ko ne gre vse gladko, saj živinoreja in mlekarstvo zahtevata celega človeka in ne poznata ne bolniške, ne počitnic.

Nagrajenkama iskrene čestitke in veliko uspeha tudi vnaprej! Naj njun uspeh vzpodbudi k posnemanju še koga, saj je zdrava domača hrana vse bolj dragocena in pomembna.

Loški grad v ogledalu časa

Republiški zavod za spomeniško varstvo je v aprilu leta 2009 na loškem gradu opravil raziskave. Pri čiščenju zarasti smo pomagali tudi pohodniki Društva upokoencev, povabljeni je bilo tudi turistično društvo, vendar se akcije niso udeležili. Za povračilo smo predlagali, da bi nas po končani raziskavi seznanili z rezultati. Strinjali so se in čeprav raziskave še niso končane, smo pred kratkim prejeli nekaj gradiva, ki je za nas domačine še posebej zanimivo, saj prikazuje podobo gradu od nastanka do današnjih dni.

Leta 1040 so Oglejski patriarhi z darovnico dobili od nemškega kralja obsežna ozemlja na Notranjskem. Patriarhi in njihovi večinoma bavarski* vazali so pričeli uvajati nov sistem – fevdalizem. Začeli so formirati zemljiška gospostva, ki so bila temelj gospodarske in upravne dejavnosti v fevdalizmu. Zemljiško gospostvo je sestavljalo grad kot sedež uprave, pristave, kmetijska in gozdna zemljišča skupaj s podložniki. Obdelovalna zemljišča so se delila na pridvorna, ta so bila najboljša in jih je obdeloval zemljiški gospod sam, z lastnimi delavci in tlačani. Ta zemljišča

so bila na levi strani ceste med Starim trgom in Pudobom – Marof, v Koči vasi in Snežniku. V Koči vasi in Snežniku so kasneje nastala samostojna zemljiška gospostva. Na ostali obdelovalni zemlji je zemljiški gospod oblikoval manjše družinske gospodarske enote – kmetije (hube), ki jih je za odškodnino (tlaka in dajatve) dal v obdelavo podložnikom. Podložnik – obdelovalec zemlje – je tako postal odvisen od zemljiškega gospoda. Zasnova vasi in postavitve kmetij iz tega obdobja se je bolj ali manj ohranila do današnjih dni.

Za središče loškega teritorialnega zemljiškega gospostva so si Oglejski patriarhi izbrali strm hrib pri Ložu, na katerem so v prvi polovici 12. stoletja (do leta 1150) sezidali utrjen grad.

1. faza:

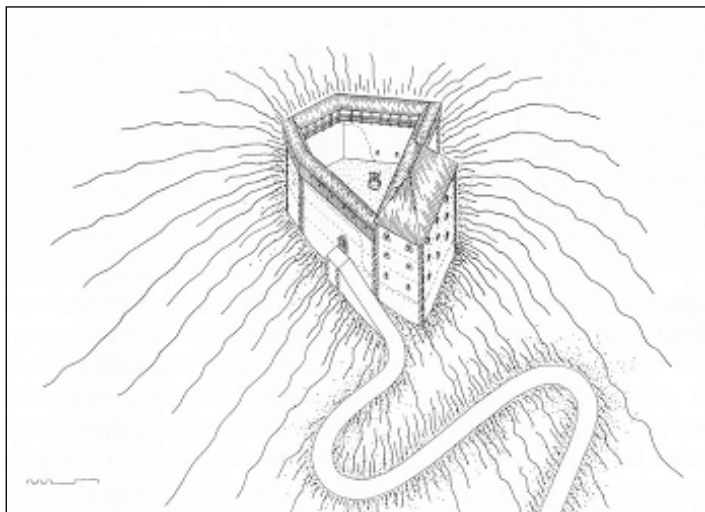
romanski obodni grad, 12. stoletje

V prvi fazi so na pravokotni tlorisni ploskvi zgradili najbrž dvonadstropno stanovanjsko stavbo – palacij in nanj prislono obodno zidovje na nepravilnem trapezoidnem tlorisu, ki je obdalo notranje dvorišče s cisterno na sredini. Vhod v kompleks so uredili sredi zahodne stranice obodnega zidu skozi še danes deloma ohranjeni romanski portal, do katerega je vodila nasuta rampa. Obodno zidovje so izdelali v kvalitetni zidavi iz lepo obdelanih apnenčevih blokov. Palacij so pozidali na naravno najbolj zaščiteni južni strani grajske vzpetine, sovražnim napadom močno izpostavljeni severni strani pa so obodno zidovje izoblikovali v klinast sklep.

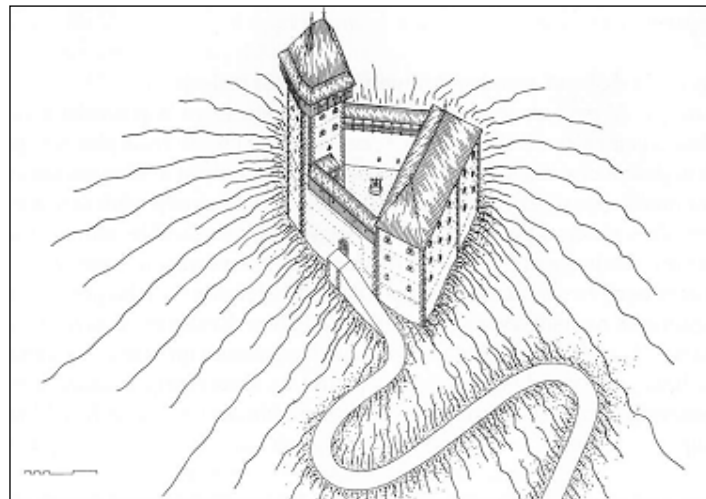
2. faza:

širitev gradu na začetku 13. stoletja

V drugi stavbni fazi so ob naslonu na notranjo stran obodnega zidovja na izpostavljeni severni steni grajskega kompleksa pozidali mogočen

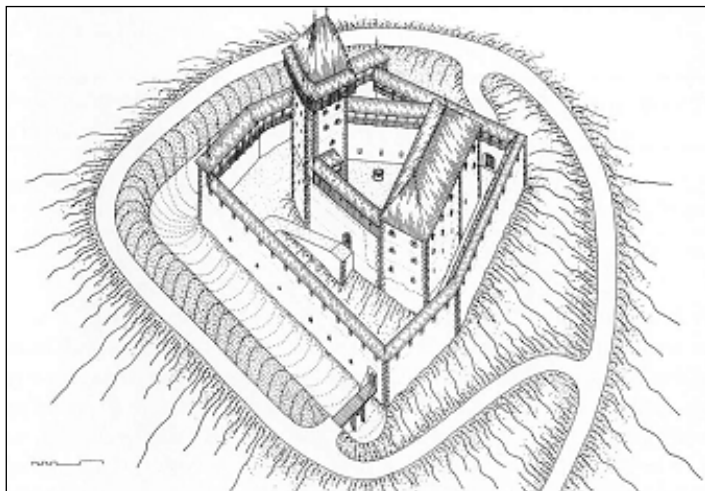

* Zakaj Bavarci in ne domače plemstvo? Slavonski knez Ljudevit Posavski, ki je imel sedež v Sisku, se je leta 820 uprl Frankovski nadoblasti. V uporabo so sodelovali tudi naši predniki z obeh strani Karavank. Ljudevit je bil poražen. Karantanija in Karniolija (Kranjska) sta bili priključeni frankovski državi. Domače plemstvo, kar ga je bilo, so zamenjali frankovski fevdalci. Nemški kralji so zvestim pristašem, nadškofijam in samostanom največkrat z darovnicami v zasadenih pokrajinah podarjali v fevd ali last (alod) v obsežna ozemlja. Tako je na primer frankovski kralj podaril freisinški nadškofiji leta 973 škofjeloško ozemlje. Leta 1040 pa je oglejski patriarh z darovnico dobil velika ozemlja na Notranjskem. Tuji fevdalci so ostali pri nas do leta 1945, ko jim je bila posest podržavljena. Na podlagi Zakona o denacionalizaciji se vrača posest cerkvi in tistim fevdalcem, ki so ob zapletbi imeli jugoslovansko državljanstvo. Vir: Zgodovina agrarnih panog.

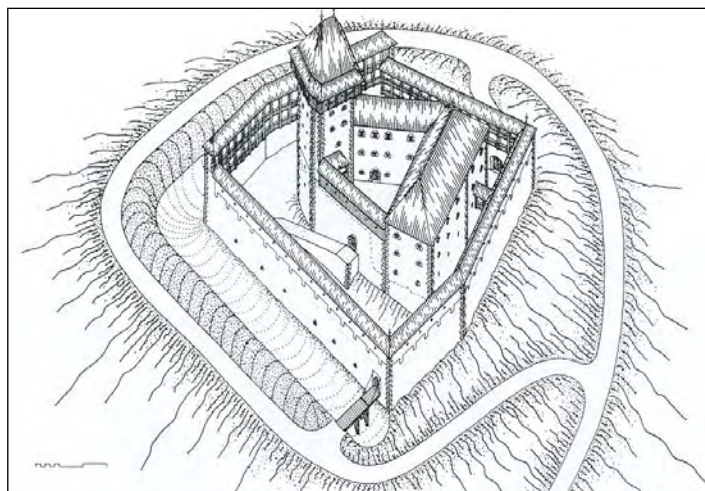
obrambni stolp – bergfrid. Takrat so obodno zidovje na notranji strani v obsegu dveh stranic za polovico širine obzidali in tako omogočili nadzidavo stolpa za več nadstropij. Lepa plastovita gradnja iz mogočnih klesancev, kakršno v tako dosledno izpeljani obliki le redko srečamo na slovenskih gradovih, kaže, da se je druga faza gradnje gradu začela že okrog leta 1200. Nekdanje višine bergfrida ne poznamo, a glede na analogije lahko domnevamo, da je vsaj za tri nadstropja presegal višino obodnega zidovja, na vrhu pa je bil opremljen z lesenim obrambnim hodnikom, t. i. hurdo. Najbrž so približno hkrati z bergfridom zgradili tudi danes le še v temeljih ohranjeni vzhodni prizidek k palačiji in tako za tretjino povečali njegovo tlorisno površino.

3. faza: pozidava zunanjega obrambnega obzidja v 14. ali 15. stoletju

Izjemni pomen loškega gradu v 13. in 14. stoletju kaže, da je v grajskem jedru najbrž že zelo zgodaj začelo primanjkovati prostora. V okolici so zgradili več stolpastih dvorov, na katerih so prebivali loški vitezi, širili pa so tudi sam grad. Obsežno in visoko zunanje obrambno zidovje s kvalitetno zidavo izpričuje, da je nastalo že pred začetkom turških vpadov. Najbrž so ga pozidali že proti koncu 14. stoletja ali v prvi polovici 15. stoletja. Obzidje ni bilo zavarovano z obrambnimi stolpi, vanj pa sta kar z dveh strani vodila široka vhodna portala. Na vrhu je bilo na vseh straneh opremljeno z vencem cin in prsobranov. Izpostavljena severna stranica je za eno nadstropje presegala druge stranice in je bila oblikovana kot ščitni zid ter dodatno zavarovana s širokim jarkom. Na notranji strani so najbrž že kmalu po nastanku obzidja nanj prislonili razne pomožne stavbe.

4. faza: protiturško utrjevanje gradu v prvi polovici 16. stoletja

Zunanje obodno zidovje gradu lepo kaže sledove sekundarne nadzidave, ki je prekrila zidno krono cin in prsobranov. Nadzidani deli zidov so slabše kvalitete od spodnjih delov in kažejo, da so jih zgradili v precejšnji naglici. To se je vsekakor zgodilo v sklopu protiturškega utrjevanja dežele, ko je tudi loški grad postal pomembno pribežališče za okoliško prebivalstvo. Snežniški urbar iz leta 1606 poroča o 58

kmečkih kaščah, ki so stale za grajskim obzidjem in za katere loškim kmetom do leta 1573 ni bilo treba plačevati. Ostanki kašč so pozneje docela izginili; danes je med gruščem le še tu in tam mogoče razbrati, da so se na obzidje prislanjala razna pomožna poslopja. Natančni čas protiturške prezidave gradu ni dokumentiran. Morda so jo izvedli že kmalu po letu 1476, ko so trg Lož Turki opustošili, požgali in odpeljali veliko prebivalcev. Verjetneje pa se zdi, da so ga prezidali šele v prvi polovici 16. stoletja, ko so zgradili tudi taborno obzidje okoli loške mestne cerkve sv. Petra.

V tej stavbni fazi ali morda nekaj prej je v grajskem jedru nastal sedaj le še v temeljih deloma ohranjeni ožji vzhodni vezni trakt, ki so ga pozidali ob naslonu na notranjo stran romanskega obodnega zidu med bergfridom in palačijem.

5. Sedanja podoba

Kot vse na tem svetu imajo tudi gradovi svoje vzpone in padce, ki so odvisni od bolj ali manj ugodnih razmer.

Kaže, da so bile razmere v zgodnjem srednjem veku v času nastanka gradu ugodne. Pokrajina je bila kultivirana in poseljena od pradavnine. Tu je bila najkrajša pot do morja. Kako pomemben je bil grad za Oglej, kaže že kvaliteta zidave. Grad je imel tudi svojo vojaško posadko (vitezi). Tekom stoletji se je zvrstilo precej fevdalcev in lastnikov, med njimi tudi celjski grofje. Zaradi vojn z Benečani in Habsburžani je začela moč Ogleja slabeti. Leta 1445 so se morali odpovedati posvetni oblasti, obdržali pa so cerkveno oblast do leta 1749, ko je bil patriarhat ukinjen. Leta 1635 je loško in snežniško gosposčino kupil kranjski deželni glavar knez Johann Anton Eggenberg. Vzdrževanje dveh gradov je bil velik strošek, zato je neudobni loški grad opustil in središče obeh gosposčin preselil na Grad Snežnik. Loški grad je bil opuščen (od tod pusti grad) in je začel počasi propadati.

Kaj po dobrih 900 letih še spominja na nekoč veliko teritorialno gosposčino? Nič, razen razvalin na hribu. Zadnja posvetna oblast, ki je še delovala v približnih mejah nekdanjega enotnega zemljiškega gospostva, je bil sodni okraj Lož, ki je obsegal občine Stari trg, Lož in Bloke do leta 1960, ko se je skupaj z zemljiško knjigo preselil na Rakek. Leta 1905 je štel sodni okraj Lož 8318 prebivalcev, sodni okraj Cerknica pa 8606.*

Lož je bil na svojem obsežnem območju, ki ga je upravljal posvetno in sodno res mož. Ker pa se občinski svetniki z županom na čelu tega ne zavedajo, so na občinski seji leta 2006 sprejeli, na predlog ljubljanskih »strokovnjakov«, akt po katerem Loško dolino sestavlja tudi cerkniško območje, ki zajema Loško polje in Babno Polje. Županu sem predlagal, naj to čisto izmišljotino, ki ni v ponos Ložanom in nima ne zgodovinske ne geografske podlage, odpravi. Vendar tega popravka v Uradnem glasilu občine še nisem opazil.

Ob raznih občinskih slovesnostih slišimo od govornikov kup zanosnih besed o lepoti Loške doline, o predanosti kraju, na katerega smo ponosni itd, na drugem koncu pa občinska oblast rine pod sosedovo okrilje. Upam, da bo po temu članku kaj bolje. Za začetek bi bil vesel, če bi občinski zavod za turizem in kulturo poskrbel, da očiščeni prostor, znotraj grajskega obzidja, ne bi ponovno zaraslo grmovje. Sedaj s pomočjo gornjih skic lahko sledimo posameznim gradbenim fazam.

* Notranjski listi III.

– gradivo (skice, fotografija in tekst) iz knjige: Igor Sapač, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, Viharnik, Ljubljana, 2006

Franc Nelec